

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

V/2012

ОРТОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ КЊИГА ГОРАЖДАНСКЕ ШТАМПARIЈЕ (обиљежавање спојева: ја, је, ју, јо, ља, ња, ље, ње, љу)

Апстракт: У раду је праћено обиљежавање спојева ја, је, ју, јо, ља, ња, ље, ње, љу. Анализа је показала да у Служабнику, Псалтиру и Молитвенику, то јест у књигама Горажданске штампарије, преовладава ресавски правопис са упливима претходне рашке традиције.

Кључне ријечи: ортографија, Горажданска штампарија, ресавски правопис, рашки правопис.

Рад на пројекту „Горажданска штампарија“ започели су 2003. године Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву и научно-истраживачки тим Народне библиотеке Србије уз помоћ и подршку Министарства просвјете и културе Републике Српске и Министарства просвете и науке Републике Србије. Крајем 2008. године пројекат је завршен и објављена су фототипска издања горажданских књига (*Служабник*, *Псалтир са последованијем* и *Молитвеник*), која су представљала корпус овога рада. Будући да су књиге Горажданске штампарије сачуване у малом броју примјерака, од којих ниједан није сачуван у цјелини, њихова првобитна садржина реконструисана је помоћу склапања најбоље сачуваних дијелова из различитих примјерака. На тај начин је у потпуности представљен текст *Служабника*, док *Псалтиру* и *Молитвенику* недостају по два листа. Фототипска издања књига Горажданске штампарије урађена су у размјеру 1 : 1 потпуним пресликавањем са оригинала. Што се тиче изношења грађе у раду,

истичем да је даван само мањи број примјера као илустрација одређене црте, посебно у оним категоријама које су досљедне и не показују никакав изузетак. Наравно, током саме обраде текста, ексцерпирана је цјелокупна грађа за сваку од испитиваних појава. Међутим, из објективних разлога у овом раду, будући да би се непотребно рад оптерећивао примјерима и обимом удвостручио, сви ти примјери нису унијети.

Ако се посматрају њихове доминантне црте, уочава се да су књиге Горажданске штампарије написане у складу са ресавским правописом, са упливима рашке традиције која му је претходила. У овом раду пратили смо обиљежавање спојева: ја, је, ју, јо, ља, ња, ље, ње, љу.

Док је граматичка структура књижевног језика српскословенске епохе била изузетно стабилна и држала се строго старословенског канона без обзира на стање у народном језику, дотле исти тај период карактеришу многе измјене у правопису, као и четири типа ћирилице (*устав*, *полуустав*, *брзопис* и

курзив). Независно од врсте текста, односно језика којим је текст написан (књижевним или народним), употребљавала се иста азбука и исти правопис. То значи да је за одређивање правописне школе, тј. врсте правописа, битно вријеме настанка текста, а не његов карактер или тип језика (књижевни – народни). Једна од одлика правописног система у старословенским споменицима јесте систем континуираног писања. Тај се систем задржао чак до 14. вијека, „када се у рукописима из Босне речи почињу писати одвојено“ (Милановић 2004: 43).

Обиљежавање гласовне вриједности ја (*а*) имало је различита граfiјска рјешења почевши још од старословенског, па и у српскословенском језику. Таква различита рјешења одлика су и различитих правописних школа. У старословенском језику ова гласовна вриједност се обиљежавала са **Ѣ** и са лигатуром **ИѢ**, стим да је „јат“ одлика глагољског правописа, а лигатура – ћирилског. „Све ове могућности наслијеђене су у српској редакцији у свим ортографским школама и центрима писмености само што у једним преовладава један начин обиљежавања, удругим други. Осим варијације у простору, карактеристичне су и варијације у времену које карактерише различита досљедност у примјењивању једне од тенденција“ (Стојановић 2002: 29). Битно је напоменути да је тешко досљедно спровођење правописних начела. Наиме, под утицајем поријекла писара, приједлошка са којег је рукопис преписиван, те утицаја других споменика, обично се не могу досљедно спровести све особине једне писарске школе, тј. у једном конкретном дјелу углавном се прожимају црте различитих правописних школа уз једну одређену – доминанту. Такав је случај и са књигама Горажданске штампарије.

Познато је да обје старословенске азбуке (глаголица и ћирилица) нису

имале посебно слово за биљежење гласа *ј*. Старословенска писменост је пружала три рјешења за писање групе *ја*: са *јатом* (глагољски правопис), са лигатуром или ненормализована употреба обију граfiја у истом рукопису. У српскословенском језику „са гледишта функционалности правописа употреба **Ѣ** у вредности *ја* заостаје за писањем лигатуре. Правих тешкоћа ипак није било много будући да се вокал *ѣ* на почетку речи ретко јављао, док га иза вокала уопште није било“ (Ивић и Јерковић 1981: 31).

А) Обиљежавање секвенце *ја* на почетку ријечи

Књиге Горажданске штампарије карактерише обиљежавање ове секвенце на почетку ријечи лигатуром. Одлика ресавске правописне школе јесте биљежење групе *ЈА* у иницијалном положају путем лигатуре, а иза вокала словом *А*. Рашку школу карактерише употреба лигатуре у обје позиције.

Означавање лигатуре *ја* на почетку ријечи: *Служабник* – **ИКО** (2'), **ИКОЖЕ** (16'), **ИВИ** (49), **ИДИТЕ** (51), **ИЖЕ** (60), **ИЖЕБО** (89) и слично; *Псалтир* – **ИКО** (2'), **ИКОЖЕ** (327'), **ИВЛИТИСЕ** (2'), **ИЗЫ** (3'), **ИРСѢСТИЮ** (89), **ИРСѢСТНОЕ** (4'), **ИМОЖЕ** (6), **ИРСѢСТИЮ** (12), **ИВИТЬ** (13), **ИРСѢСТЬ** (72'), **ИДСѢШЕ** (77'), **ИРОСТИ** (78), **ИЗВЪИИ** (87), **ИВЛЬШЕ** (202'), **ИВЛѢИИ** (291), **ИВЛИЮЦИ** (317), **ИВИЛАСЕ** (324'), **ИДОВИТАГѢ** (326'), **ИРСѢСТНОЕ** (4'), **ИПОЖЕ** (6), **ИВЛИЕТ** (8'), **ИРСѢСТІЮ** (12), **ИКОЛЬВЪ** (27'), **ИДЕТЬ** (28), **ИДЫ** (44'), **ИРСѢСТИ** (97), **ИДѢХЪ** (97), **ИВЛЬШЕ** (202'), **ИВЛЬШЕСЕ** (203), **ИВЛѢИИЕ** (241), **ИВЛѢИИ** (291), **ИВЛИЮЦИ** (317), **ИВИЛАСЕ** (324'), **ИДОВИТАГѢ** (326') и слично; *Требник* – **ИВИТИСЕ** (4), **ИСТИ** (30'), **ИКА** (46), **ИВИСЕ** (70'), **ИКОЖЕ** (105'), **ИВЛѢИИА** (123), **ИДЕТЬ** (235'), **ИВЪ** (271'), **ИДОУЦИИ** (291) и слично.

Потврђена је исправност претпоставке о досљедном писању лигатуре у

овом положају, што одговара објема правописним школама (и рашкој и ресавској): **ИМОЖЕ** (Пс. 6), **ИВЛИЮЩИ** (Пс. 317), **ИВЛИЮНІЕ** (Пс. 291) и слично. Ова група се обиљежава лигатуром *иза* вокала у рашкој правописној школи, односно словом **А** (*иза* вокала) у ресавској.

Б) Означавање лигатуре ја иза вокала

У овој позицији присутна су оба начина обиљежавања (рашки и ресавски), што ће примјери и показати, у зависности од вокала који претходи групи *ја*. Познато је да се по правилима рашке школе група *ја* *иза* вокала обиљежава лигатуром **И**, а по ресавском правопису долази слово *а*.

Група А + ЈА

Књиге су показале тенденцију писања без лигатуре. Будући да је ових примјера изузетно много, овдје наводимо само одређен број: *Сл.*¹ – **ДЕСНАА** (6), **ВЪСАЧЪСКАА** (17'), **СЪБРАЗНАА** (52), **МИРНАА** (46'), **ВЕЛИКАА** (68), **СЛАВНААЖЕ** (68), **ДИВНАА** (68), **СЪВРЪШЕНАА** (69), **ВЪСАКАА** (81), **НЪКАА ЖЕНА** (87'), **ВЪГОРНИА** (89'), **ВЪЗЛЮБЛЈЕННАА** (93), **ЗЕМЛЪНАА** (96'); *Пс.* – **НАМНСЪГАА** (3), **ДРОУГАА** (3'), **ДЪЛАТЕЛНАА** (3'), **ЛЮТЪИЦАА** (4), **ИПОЛЪЗНАА** (5'), **ВЪСАКАА** (7), **ДОБРАА** (6'), **ПОКААНИА** (10'), **СОУЇЕТНАА** (33), **МИСЪГАА** (40), **СЕЛНАА** (51'), **ПЛОДСЪВИТАА** (54'), **ПРИЧАИА** (67'), **ВЪСЕЛЈЕНАА** (95'), **ЖИВОТНАА** (100), **ПАЛАА** (100), **ЧЪСКАА** (117), **ОКААНИАА** (128), **СМЪРЕННАА** (128'), **БОГАТАА** (191), **ПОСЛЪДНИА** (129'), **БЕЗНАЧЕЛНАА** (159'), **ПРЪПОДСЪБНАА** (201), **ПОКААНИА** (201), **ЗАПЕЧАТЛЪННАА** (202'), **ПРАВЪДНАА** (209), **ВАРЛААМА** (215), **ОУМНАА** (218), **ПРИЗИВААСТЕ** (220'), **БРАДОВААНАА** (224), **БЕЗКОНЪЧНАА** (267'), **РАЗДААШЕ** (286'), **ПОКААНИЕ** (305), (чловеко) **ЛЮБИВАА** (307'), **ВЪГОРНИА** (308'); *Тр.* –

ОУГОДНАА (5), **НОВАА** (14'), **РАЗДЪЛЈЕНАА** (18), **КАИ** (47), **ЛЮБОВНАА** (49), **ПОКАИИ** **НІЕМЪ** (87), **ПОКАИНИИ** (91), **НЕПОРЪЧНАА** (121), **НЕПОРОЧНАА** (164'), **СЛАВНАА** (182), **ВЪСАЧЪСКАА** (182), **ДХОВНАА** (190'), **СТАА** (215'), **ПРОСЪЦАА** (230'), **СЪЧИТАА** (234), **ЖИВОТНАА** (234'), **НЕПОРЪЧНАА** (258'), **ВЪГОРНИАА** (261'), **ПОКААНИА** (263), **РОУЧНАА** (266), **ПОКААТИСЕ** (275') и слично.

Из примјера се види да поред уобичајених форми **А + А** на крају ријечи постоје ти исти облици и у средини ријечи у значењу **А + ЈА** (**ПОКААНИЕ**). Случајеви са лигатуром су усамљени (облик *а + лигатура*): **ИЗРАИ**, **ПРЪМТПОКАИНИИ**, **ПОКАИНИИ**, **КАИ**, **ПОКАИНИЕМЪ** и слично.

Група И + ЈА

У рукописима доминира обиљежавање ове групе са **И**, што је типична црта ресавског правописа. Рашки, познато је, карактерише означавање ове групе са **а**. Босанско-хумски правописи (зетско-хумски, глагољски) карактерише исто писање без лигатуре. Износимо неке од многобројних примјера: *Сл.*: **ВАСИЛИА** (3'), **ДАКСЪ/М** (6), **ВЪСЪБРАЖЕНІА** (7'), **АДАНАСІА** (9), **ЧЪКО ЛЮБИА** (23'), **ПРОШЕНІА** (60), **СВДЪНИА** (60), **ПРЪТИКАНИА** (22'), **ЖИТИА** (23), **СЪВРЪШЕНІА** (24'), **ПОМИШЛЕНІА** (43'), **ПРОШЕНІА** (54'), **ВЪСКРСЕНІА** (60), **СЪМОТРЕНІА** (60), **МОЛЕНІА** (61), **БРАТИА** (61), **ЛОУКАВСТВІА** (63), **ДЪЛАНИА** (73'), **ГРИГОРИА** (75'), **ПРОШЕНІА** (85), **МАРИА** (87), **ПОМЫШЛЈЕНІА** (20); *Пс.*: **ПОУЧЕНІА** (3'), **ОУМЫШЛЈЕНІА** (5'), **СРЪДИА** (9), **ПОКААНИА** (10'), **СТОИИА** (10'), **ХОТЪНИА** (21), **ПРОШЕНІА** (26'), **МЛЈЕНІА** (31'), **БЕЗАКОНІА** (34'), **ПРИИЈЕТ** **МИ** (44), **БЕЗБЕЗАКОНІА** (59), **ВРАЖІА** (62'), **ПОСТОИИА** (66'), **СИА** (75'), **ЗНАМЕНІА** (78), **МОЛЈЕНІА** (84'), **ВЛАДИЧАСТВІА** (99), **ОПРАВДАНИА** (113'), **СВДЪНИА** (114'), **ОПРАВДАНИА** (115), **ПОМЫШЛЈЕНІА** (128'), **БРАТИА** (137), **НАЧИНАНИА** (141'), **ОРОУЖІА** (142'), **БОЛЕЦИА** (144), **СЪМИРЕНІА** (148),

¹ Сл. је скраћеница за *Служабник*, *Пс.* – за *Псалтир* и *Мо./Тр.* – за *Молитвеник/Требник*.

РСЖДЫЦІА (189), БРАТІАМЪ (191'), ГРІГОРІА (199), ПОКААНІА (201), (благо) ЧЬСТІА (206'), АМФИЛОХІА (215'), МЕРКРІА (216), (бого) ИВІЕНІА (222), ПАРДЕНІА (235), ЗАСТОУПЛІЕНІА (241'), ПРИШЬСТВІА (252'), ПОКЛОНІЕНІА (260), ПРЪОБРАЖЕНІА (261'), ДОВЪЗНЕСЕНІА (283'), БЕЗЪОГРАШЕНІА (297), ПОТРЕБЕН ІА (337); *Тр.*: ПОМАЗАНІА (10), СЪЦІЕНІА (12'), (човеко) ЛЮБІА (22), ПРЪГРЪШЕН ІА (25'), ДОСТСІАНІА (25'), СЪГРЪШЕНІА (27), ПРЪГРЪШЕНЫА (27'), ПОВЕЛЕНІА (39'), СЪПРАВДАНІА (42'), СВЪДЪНІА (43), ИВЛІЕНІА (56'), ОУПОВАНІА (62), ВЪЗДРЪЖАНІА (75'), ПОКЛОНІЕНІА (76), ЖИТІА (89'), ТРЪПЕНІА (92'), ПРЪКЛОН ІЕНІА (128'), ПІАНСТВОМЪ (132), СЪБЪЦАН ІА (161), СЛОЖЕНІА (167'), ДАРОВАНІА (190'), ГРІГОРІА (191), РАДОВАНІА (203'), ЦРЪТВІА (215'), ПАТРИАРСЪ (220), ПРЪЦЕНІА (226'), СПСЕНІА (258'), ПОСЪЦЕНІА (259), ИЗЦЪЛІЕНІА (261'), ПОКААНІА (263), СЪЧИЦЕНІА (292), СЪБРАН ІА (292') и слично.

Рашки правописни тип није посвједочен у *Служабнику* (нпр. **БИИШЕ**), осим у примјеру **ЦР/Ѓ/ТВІА** (Сл. 18'). Риједак је и у *Требнику* (**ПРЪГРЪШЕНІА** (26), **СЪГРЪШЕНІА** (26') и *Псалтиру* и (**ПРИИЈЕТ' МИ** (44')).

Група О + ЈА

За разлику од група А + ЈА и И + ЈА, које се углавном пишу по ресавском типу, група О + ЈА пише се по рашком типу у *Служабнику* и *Требнику*, док у *Псалтиру* претеже ресавска пракса (-а) над рашком (-И).

Примјера је много, а наводимо само неколико: *Сл.* – **МОА** (6), **ТВОА** (6'), **СТОИШЕ** (31'), **СВОА** (42), **БОАТИ** (61'); *Пс.* – са лигатуром: **СВОИ** (7'), **ПРЪПОИШИ** (47'), **ДЕСНИЦА ТВОИ** (49'), **ОУСТА МОИ** (64'), (душа) **МОИ** (120'), **ДОСТОИНИЕ** (126), без лигатуре: (чудеса) **ТВОА** (16), **ВЪ ДОСТОАНИЕ** (35'), **ДЪЛА МОА** (47'), **ДЕСНИЦА ТВОА** (47'), **ХВАЛА ТВОА**

(49'), **ОУСТА МОА** (50'), **НОГА ТВОА** (66), **ЧУДЕСА ТВОА** (70), (душа) **МОА** (75), **ЗНАМЕНІА СВОА** (78), **ИРСЪСТ ТВОА** (86'), **ИСТИНА ТВОА** (86'), **ЛЪТА ТВОА** (98), **БРАТІА МОА** (137), **ДЪЛА ТВОА** (142), **БЕЗАКОНІА МОА** (179'), **АГНИЦА ТВОА** (196) и слично; *Тр.* – са лигатуром: **ТВОИ** (11), **МОИ** (34), **ТВОИМИ** (57), **СВОИ** (80'), **ПРЪПОИСАЕТЪ** (98'), **ПОКОИ** (116), **ПРЪПОИСАНА** (173'); без лигатуре: **ТВОА** (24).

У *Псалтиру* се уочава мијешање правописних школа, са и без писања лигатура. Тако се нпр. замјеница *моја* пише на оба начина, чак и у контакту са истом лексемом. Ипак, према броју примјера више је изражена ресавска пракса. У *Требнику* преовлађују примјери писања ове групе са лигатуром (**ПРЪПОИСАЕТЪ**) (98'). Примјери без лигатуре, тј. по узусима рашког правописа – малобројни су (**ТВОА**) (*Тр.* 24).

Група Е + ЈА

Ова група пише се недоследно: са јатом или Е + А или лигатура: *Сл.* – **ДЪИМЕ** (6'), **ИДЪИТИ** (17), **ИЕРЕА** (31); *Пс.* – **РАЗСЪЛА' НЫ** (46'), **ОДЪАНА** (48'), **ДЪАНИЕ** (191'), **БЛГОДЪИНИА** (306'), **СЪИТЕЛИА** (321); *Тр.* – **СДЪИЛЪ** (15'), **ДЪИНИА** (104').

Означавање групе ЈЕ

Потврђено је да у најстаријим ћирилским споменицима влада ненормализован правопис, а то значи да се употребљава и **Е** и **ЈЕ**. Правописна реформа рашке школе у XIII вијеку покушава да нормализује писање слога је у корист лигатуре. По ресавском правопису, ова се група пише са малим или широким Е, над којим се налазио спирит (и у иницијалном положају и иза вокала). Спирит може да изостане. У рашком правопису увијек стоји лигатура за ову групу.

А) Означаване групе је на почетку ријечи:

Сл. – са лигатуром: **ЈЕЗЫЧНИИ** (3), **ЈЕДИНО** (28'), **ЈЕГДА** (36 Сл.), **ЈЕДИНЬ** (61'), **ЈЕЗЫКЪ** (93'), **ЈЕГО** (50'), **ЈЕСЬ** (87'); али и са е: **ЕМЪ** (6), **ЕГО** (10'), **ЕСИ** (15'), **ЕДИНОМОУ** (24), **ЕДИНОМЪ** (25), **ЕЗЫКЪ** (77), **ЕДИНО/М/** (60'), **ЕДИНА** (66'), **ЕДИНО** (69'), **ЕЛЕНИ** (77); Пс. – са лигатуром: **ЈЕСТЬ** (7'), **ЈЕГО** (11'), **ЈЕГОЖЕ** (11'), **ЈЕЗЫЦИ** (11'), **ЈЕЗЫКЫ** (12), **ЈЕСЬМЪ** (14), **ЈЕЗЫКСЪМЪ** (16'), **ЈЕШЕМЕ** (43'), **ЈЕСИ** (45'), **ЈЕЗЫКЪ** (51'), **ЈЕЗЫКИ** (65), **ЈЕДИНОМОУ** (127), **ЈЕЗЫЧЬНЬ** (130), **ЈЕСМЪ** (134), **ЈЕЗЫКЪ** (135'), **ЈЕЗЫКА** (275), **ЈЕДИНОМОУ** (290'), **ЈЕЖЕ** (329); без лигатуре: **ЕДИНЬ** (2, 4'), **ЕЇ** (2), **ЕДАМА** (6'), **ЕЗЫКОУ** (8'), **ЕЗЫКОМ** (10'), **ЕГО** (12), **ЕСИ** (12), **ЕДИНОРОДНОУЮ** (38), **ЕГДА** (65'), **ЕДИСЪПОКОМЪ** (73'), **ЕЗЫКА** (103), **ЕЗЫЦИ** (112), **ЕСТЬ** (117'), **ЕЛИКА** (145), **ЕФРЕМА** (162), **ЕФРЕ/М/** (174'), **ЕЖЕ** (189), **ЕДИНО** (201), **ЕФРЕМЕ** (233'), **ЕИ** (242), **ЕДИНОЮ** (272'), **ЕФРЕМЪ** (274'), **ЕГДАЖЕ** (281), **ЕДИНОМОУ** (290'), **ЕДИНА** (306), **ЕЗЫКА** (326), **ЕГОЖЕ** (326), **ЕРОСАЛИМА** (330'), **ЕДИНОМЪ** (337'), **ЕГОЖЕ** (340'); Тр. – са лигатуром: **ЈЕДИНО** (5), **ЈЕДИНЫ** (10), **ЈЕМОУ** (11'), **ЈЕЖЕ** (20), **ЈЕДИНЬ** (35'), **ЈЕСМЪ** (42), **ЈЕСИ** (42), **ЈЕСЬМЪ** (45'), **ЈЕГОЖЕ** (47), **ЈЕДИНОЮ** (76), **ЈЕГЪЖЕ** (122'), **ЈЕЮЖЕ** (136), **ЈЕСМИ** (142), **ЈЕГЪ** (162), **ЈЕЖЕВЕ** (233'); без лигатуре: **ЕДИНО** (5), **ЕСИ** (11'), **ЕДИНОУЩЬ** (14), **ЕЗЫКЪ** (18), **ЕДИНОМОУ** (18'), **ЕЛИКО** (50'), **ЕГДАЖЕ** (198'), **ЕКТЕНІЕ** (199) и слично.

Материјал је потврдио писање и са Е и са лигатуром. Ипак примјера без лигатуре је нешто више, посебно у *Служабнику* и *Псалтиру*. Уопште узевши, лигатура **ЈЕ** се у рукописима „босанске скупине“ среће знатно чешће него **ИЈ**. Управо је карактеристика споменика са подручја Босне недостатак лигатуре.

Б) Означаване групе је иза вокала

У писању ове групе иза вокала заступљен је и рашки и ресавски право-

пис, што ће и показати примјери који су распоређени према вокалу који претходи групи *је*. Познато је да ресавска ортографија за овај положај има Е, док рашка захтијева лигатуру.

Група А + ЈЕ

Сл. – са лигатуром: **НЕПОДОБАЈЕТЬ** (2'), **ПОДОБАЈЕТЬ** (3), **СЪВРЪШАЈЕ** (7'), **СЛАВЛАЈЕ** (7), **ВЪЗВЫШАЈЕТЬ** (17), **СТАЈЕТЬ** (17'), **ПРИСТЪПАЈЕТЬ** (19), **СЪВЪКОУПАЈЕТЬ** (28), **ПОКЛАНИЈЕТЬ** (28), **БЛИЖАЈЕ** (31), **БЪГАЈЕТЬ** (96'); без лигатуре: **РАЗДАВАЈЕШИ** (3), **ПОЛАГАЈЕТЬ** (26), **ПОДОБАЈЕТИ** (74); Пс. – са лигатуром: **ПРИПАДАЈЕ** (10), **ВЪЗВЪЩАЈЕТЬ** (25), **СЪБРАЦАЈЕТЬ** (25'), **ВЪСЛЫЩАЈЕХ** (27'), **ПОДОБАЈЕТЬ** (35, 161'), **ИЗБАВЛИЈЕ** (37'), **НАЗИРАЈЕТЬ** (39'), **ЖЕЛАЈЕТЬ** (44'), **ПРИСКРЪБНАЈЕСИ** (45), **СЪМОУЩАЈЕТСЕ** (48'), **ПОМАГАЈЕТЬМИ** (55), **ПРЪБИВАЈЕТЬ** (61), **ПОДОБАЈЕТЬ** (63), **ДАПОЗНАЈЕМЪ** (64'), **ПОСЛОУШАЈЕШИ** (81), **СЪЗИДАЈЕ** (92'), **БИВАЈЕТЬ** (109'), **ПРЪБЫВАЈЕТЬ** (110), **НАОУЧАЈЕИ** (132'), **НАРИЦАЈЕ** (135), **МЪЩАЈЕТЬ** (141), **НАЧИНАЈЕТЬ** (156), **СЪБИРАЈЕ** (167), **ВЪПЛЬЩАЈЕМЪ** (184'), **ИЗБАВЛИЈЕМЪ** (187), **ИСПРАВЛИЈЕТЬ** (202'), **ИНАЧИНАЈЕМЪ** (223), **РАЖДАЈЕТЬ** (224), **НЕБЫВАЈЕТЬ** (226), **ПОЧИТАЈЕ/М/** (255), **ИВЛИЈЕМЪ** (256'), **СЪНАВЛИЈЕ** (283'), **ОУКРЪПЛИЈЕМИ** (315'), **РАЗОУМЪВАЈЕТСЕ** (325), **НИКОЛАЈЕ** (329); без лигатуре: **ПОВИЗАЕМЪ** (2), **СЪБЫЧАЕ** (2'), **ЪВАЕТЕ** (3'), **ПОДОБАЕТЕ** (4'), **НАСЕЛИВАЕТЕ** (5), **ПРОЧИТАЕТЕ** (7'), **СЪБЫРАЕТЕ** (7'), **ПОРОУГАЕТЕ** (12), **СЪБЫТАЕТЕ** (20'), **СЪЛАДАЕТЕ** (59'), **ПРЪБЫВАЕТЕ** (112), **ПОДСЪБАЕТЕ** (165'), **ПОЧРЬПАЕТЕ** (192'), **ПОЧИТАЕМЪ** (211'), **ВЪСХВАЛИЈЕМТЕ** (258), **ИЗБАВЛИЈЕШИ** (263), **ДАРЫДАЕТЕ** (265'), **ПОДСЪБАЕТЕ** (266'), **СЪКОНЧАВАЕМЪ** (277'), **НИКОЛАЕ** (333); Тр. – са лигатуром: **РАЖДАЈЕМОЕ** (2'), **СЪВРЪШАЈЕ** (13), **ПОГРОУЖАЈЕТЬ** (14), **ПОЛАГАЈЕТЬ** (20), **ТЕЖЧАЈЕ** (29'), **ВЕЛИЧАЈЕТЕСЕ** (47'), **РАЗЛОУЧАЈЕТЕСЕ** (64'), **ПОЧИНАЈЕМЪ** (73'), **ПОДОБАЈЕТЬ**

(90), ИЗТРЪЗАЕМЪ (11), ИСТЪКАЕТЪ (124'), ЗАТВАРАЕМЪ (130'), БЫВАЕ (148), ВЪКОУШАЕТЪ (193), БЫВАЕТЪ (193'), НЕПОКАЕТСЕ (286'), ДАПОКАЕТСЕ (287); без лигатуре: СЪВЪКОУПАЕМО (2'), НЕПОДОБАЕТЪ (2'), ПОСЛОУШАЕТЪ (11), ПРИЧЕЩАЕТЪ (23'), ПОДОБАЕТЪ (48'), ПОКАЗАЕ (147') и слично.

Више је примјера с лигатуром, што је особина рашке школе. Примјера без лигатуре има највише у *Псалтиру*, али ипак и ту преовлађује група *-aje*. Иза лигатуре **И** чешће је слово **-Е** (СЪХРАНИЕ (Пс. 190), ИСЦЪЛИЕШИ (Пс. 310'), КЛАН ИЕ (Пс. 310')), али има примјера и са лигатуром (ПОГАНИЕ (Пс. 37), ИЗВОЛИЕ (Пс. 197)).

Група Е + ЈЕ

Ова група се недоследно пише. У *Служабнику* без лигатуре, у *Псалтиру* са и без лигатуре, у *Требнику* претеже лигатура: *Сл.* – ТВОЕЕ (16), ЛЮБИЕЕ (40'), *Пс.* – СВОЕЕ (3'), НАСИЛОУЮЦЕЕ (4), ВРАЖДОУЮЦЕЕ (12'), МОЕЕ (13), ТВОЕЕ (14), ТВОЕЕ (34), МОЕЕ (75), ВЪЗВЕДЕЕ (139'), *Тр.* – ТВОЕЕ (1'), ВАШЕЕ (26'), ТВОЕЕ (40), ПИЮЦЕЕ (253).

Иза слова **Ъ** лигатура је чешћа у односу на **-Е**: ИМЪЕ (Пс. 190'), ВЪРЪЕ (Пс. 314'); али је и ИМЪЕ (Пс. 190), ПИТЪЕ (Пс. 206') и слично.

Група И + ЈЕ

Ресавски правопис захтијева писање ове групе са **ИЕ**, што је једна од најзапаженијих/најмаркантнијих ресавских црта (Јерковић 1983: 20), док рашки карактерише писање са лигатуром.

Примјери са биљежењем ове групе по ресавској традицији:

Сл. – ПРИЕЛЕСИ (2), НЕПРИЕМЛЫ (2), ПОКЛОНИЕНІЕ (5), ПОКААНІЕ (17'), ПОКАЛНИЕНІЕ (18), ЖИТІЕ (33), ПРЪГЪШЕН ІЕ (18), ИПРОСВЪЩЕНІЕ (19'), ПРИЕМЪ (31'), ССТАВЛИЕНІЕ (32), ДРЪЗНОВЕНІЕ (32), ЗНАМЕНІЕ (61), ВЪПРОЩЕНІЕ (34'),

СЪДРЪЗНОВЕНІЕ/М/ (34'), ПОКЛОНИЕНІЕ (36'), ВЪССТАВЛИЕНІЕ (37), ПРОЩЕНІЕ (38), БЖІЕМЪ (39), ЛЪПІЕ (40'), ДАРОВАН ІЕ (48), СЛОВОСЛОВІЕ (48'), ВЪССТАВЛИЕН ІЕ (51), ПОГРЕБЕНІЕ (51'), ЗНАМЕНІЕ (61), ЧТЕНІЕ (64), СЪВРЪШЕНІЕ (65'), ИЗБАВЛИЕНІЕ (66), ПРИЧЕЩЕНІЕ (70'), ПОВЕЛЕНІЕМЪ (102'); са *jeru* – ДЕСНЫЕ (12', 25), ОБЫЧНЫЕ (17'), КЫЕРЮ (19'), СЪТЪЕ (31), ВЕЛИКЫЕ (72'); са **И** – ПРИЕТЪ (46'), ПРИЕМЪ (49); *Пс.* – ИСЦЪЛИЕНІЕ (3'), ЖИТІЕ (3'), ИСПРАВЛИЕН ІЕ (3'), ОУТВРЪЖДЕНІЕ (5), ОУДОБРЕНІЕ (5), ОУЧЕНІЕ (5'), ТРЕТІЕ (6'), СТРЪПЛИЕН ІЕ (10), ЛЮДІЕ (11'), ПОВЕЛЕНІЕ (12), ЗВАН ІЕ (13'), БЕЗАКОНІЕ (15'), ОУТВРЪЖДЕНІЕ (22'), ВЪСЕЛЕННЫЕ (23), СЪМРЪТНЫЕ (28'), ПРЪВЫЕ (138), ПРОСВЪЩЕНІЕ (30'), ВЪЗДАНИЕ (31'), ПОМЫШЛИЕНІЕМЪ (43), БОЛЪЗНИЕГО (44), БЕЗАОННЫЕ (53'), (човек) ЧЪСКЫЕ (54'), ВЪВЪЗДАНИЕ (68), ОУПОВАНІЕ (76'), ВЪЗМОУЩЕНІЕЖЕ (87), ОУТВРЪЖДЕНІЕ (101'), ИЗБАВЛИЕНІЕ (109'), ОПРАВДАНИЕМЪ (114'), БЕЗАКОНІЕ (122'), ОЦЪЩЕНІЕ (124), ДОСТОЯНИЕ (126), МОУЖІЕ (129'), ХРАН ІЕНІЕ (130'), МОЛИЕНІЕ (131'), ХВАЛИЕНІЕ (134'), МЛЪНІЕ (142'), ОУТВРЪЖДЕНІЕ (152), СЪГРЪШЕНІЕ (153'), БОЛИЕНІЕ (156), ЗАСТОУПЛИЕНІЕМЪ (160), ОПРАВДАНИЕМЪ (161'), ВРАЖІЕ (167), ВЕСЕЛІЕ (173), СЪПЪН ІЕМЪ (177), ПРОЩЕНІЕ (183), СЕПТЕМБРІЕ (189'), КРЦЕНІЕМЪ (196), ВЪСТАНИЕ (205), ОРОУЖІЕ/М натписано/ (217), СОФОНІЕ (218), АНАСТАГІЕ (222'), ДОСТАНИЕ (240'), АДАНАГІЕ (245'), ПОКЛОНИЕНІЕ (251'), ВЪЗВРАЩЕНІЕ (253'), ПОБЪДНЫЕ (275'), ИДЕНІЕ (291'), СПАСЕНІЕМЪ (294'), ПОКААНІЕ (305), ИЗБАВЛИЕНІЕ (307'), ИЗАСЪПЛИЕНІЕ (311'), РЫБАРЪСКЫЕ (321'), ПІЕМЪ (342'), ЗАКОЛЕНІЕ (344); *Тр.* – ВРАЖІЕ (8), ПРОСВЪЩЕНІЕ (8), МЫСЛЬНЫЕ (8), ВЪП СДОБЫЕ (11'), ЗМІЕМЪ (12), ЗНАМЕНИЕ (13), ЗНАМЕНІЕ (15), ПОПОВАЛИЕНІЕ (15'), ЖИТІЕ (19), БРАТИЕ (19'), ЗНАМЕН ЫЕМЪ (20'), ПОКААНІЕ (26), ССТАВЛИЕН ІЕ (29'), ОУЧИНИЕНІЕ (41'), ПОУЧЕНІЕ

(41'), СЫГРЪШЕНІЕМЪ (45'), ВЪЗΟΥП
ИЕМЪ (50'), ЖИТИЕ (51), ПРЪХОЖДЕНІЕ
(54), КАМЕНІЕМЪ (64), СЫГРЪШЕНИЕМЪ
(69'), ЖЕЛАНІЕ (73), ЖИТІЕ (76), ЖИТИЕ
(77), МОУДРІЕ (77'), РОЖДЕНІЕ (78),
ЖЕЛАНІЕ (78), РАЗЛИЧНЫЕ (79'),
СЪБЛЮДЕНІЕ (92), РАЖДЕНІЕ (93'), ЗВАН
ИЕМЪ (100), ПОМАЗАНІЕМЪ (137),
НАКАЗАНІЕ (142), ИЗЦЪЛІЕНІЕ (151),
ПРИЕТИ (162), ВЕСЕЛІЕ (174'), ВЪПИЕТЬ
(176'), СЪВЕСЕЛІЕМЪ (178'), СІЕ (179'),
ПОКЛОНЕНІЕ (184), МАРІЕ (186),
СЫГРЪШЕНІЕ (186), СЪКРОПЛІЕНІЕМЪ
(189'), РАСПЕТІЕ (195'), РЕЧЕННЫЕ (199'),
ПРОПОВѢДАНІЕМЪ (202), СЕЛІЕНІЕ (211'),
ЛЮДІЕ (215'), СЪБЫЧНІЕ (217'), ДАПИЕТЬ
(279), МОУЖІЕ (282'), ВРАЖІЕМЪ (286').

У овој групи претеже ресавска
традиција (МОЛІЕНІЕ, ХВАЛІЕНІЕ) (Пс.
131', Пс. 134'). Ипак, у неким случајевима
налази се рашко -ІЕ иза ресавског І
(СЫГРЪШЕНІЕ (Тр. 186), ЖЕЛАНІЕ (Тр.
78), ВЪЗДАНІЕ) (Пс. 31)). У свега неколико
примјера јавља се рашко-ресавска
комбинација (спој -ІЕ), и то углавном у
сложеницама (ТЫЦЕНІЕМЪ (Пс. 308),
ЗАЧЕТИЕ (Пс. 318), ВЪСПРИЕМЪ) (Пс.
325)); или рашка норма (-ІЕ): ДА ПІЕТЬ
(Тр. 279), ПРИЕТЬ (Сл. 46'), БРАТИЕ
(Тр. 19'). Иза Ы чешће је писана лигатура:
РЕЧЕННЫЕ (Тр. 199'), РАЗЛИЧНЫЕ
(Тр. 79'), ПРЪВЫЕ (Пс. 138),
ВЪСЕЛІЕННЫЕ (Пс. 23), СЪМРЪТНЫЕ
(Пс. 28'), али има примјера и са -Е
(ПОВѢСТНЫЕ (Пс. 2), ТВРЪДЫЕ (Пс.
208)).

Група О + ЈЕ

Ова група пише се и са лигатуром и
без ње, ипак у већем броју случајева је са
лигатуром. Некада је двојство присутно
и на истој страници (ТВОЕ/ ТВОЈЕ 73'
Сл.). Примичењено је колебање у писању
ове групе и управо је то једна од одлика
мијешања правописних школа. При-
мјера је велики број, те наводимо само
неколико:

Сл. – СТОЈЕ (2'), ТВОЕГО (5', 18',
66'), ТВОЕМЪ (5'), ПИСАННОЕ (7'),
ВЪТВОЕ (9'), ТВОЈЮ (11), СВОЕГО (14),
ВЪСАКОЕ (17'), ТВОЕ (20'), ТВОЕМОУ
(23), ТВОЈЕГО (24), ЧТНОЕ (31'), ТВОЈЕ
(33), СВОЕГО (33), СЪЧИСТЪЕ (34),
КОЈМОУ (35), СВОЈМОУ (43), ТВОЕМЪ
(43'), ВТОРОЕ (51'), ТВОЈМОУ (51'),
ТВОЈЮ (11), ТВОЈЕ (64'), ТВОЕ (73'),
ТВОЕ (73'), ТВОЕ (73), ПРЪЧТНОЕ
(76'), СВОЕ (77), МОЕ (90), МОЕ (91'),
МОЕМОУ (94'), МОЕГО (95), СВОЕ (96'),
МОЕМЪ (98); Пс. – без лигатуре: СТОЕТЬ
(2'), СТОЕТ (3), НЪСТОЕТЬ (3),
АПОСТЪЛСКОЕ (4'), ИРЪСТНОЕ (4'),
ЧЪСТНОЕ (5'), ПРЪВОЕ (6'), ПЕТОЕЖЕ
(6'), СВОЕГО (9'), ТВОЕГО (10'), СВОЈЮ
(12), ТВОЕМЪ (13'), ТВОЕ (14), МОЕ (14),
МОЈЮ (15, 30), ТВОЈЮ (16), ТВОЕМЪ (20'),
ВЪДЕСНИЦИ ТВОЕИ (21'), ТВОЈЮ (22),
МОЕГО (24'), СВОЕМЪ (38'), ИМЕ ТВОЕ
(48), МОЈЕ (60), ТВОЕГО (73), СВОЕ (76'),
ТВОЕ (80'), ТВОЕЕ (97), (срце) МОЕ (115),
МОЕГО (118'), МОЕМЪ (129), ТВОЕМЪ
(141'), МОЕ (144'), СЪСАКОЕ (178),
ВЪСПОЕМ (188'), ДАПОЕ/М/ (231'),
ВЪТВОЕМОУ (246'), ЛЪКАВОЕ (252'),
СЪМРЪТНОЕ (273), ПОЕТСЕ (274),
ВЪКОЕМЪ (296'), МОЕМ (309), ТВОЕМЪ
(310), ВЪСАКОЕМЕ (330), са лигатуром:
СВОЈЕ (2'), СВОЈЕЕ (3'), МОЈМОУ (10),
ТВОЈЕ (12'), МОЈЕ (13'), ТВОЈЕЕ (13'),
СВОЈЕМЪ (20), СВОЈМОУ (20'), ТВОЕМЪ
(26), ТВОЈЮ (33', 89), МОЕМЪ (41'),
МОЈЕГО (46'), ВЪ ИМЕ ТВОЈЕ (55),
ДАПОЈЕТЬ (64), СВОЈЮ (77), ТВОЈЕГО
(83'), ВА ТВОЈЕГЪ (97), МОЈЕМЪ (108'),
ОУХО СВОЈЕ (111'), ЗАКОНА ТВОЈЕГО (116),
СТОЈЕЦЕ (121'), РОУКОЈЕТИ СВОЈЕ (123),
СВОЈЕГО (124), ТВОЈЕЕ (138), ВЪСАКОЕ
(150'), ЧРЪВА ТВОЈЕ (175), СЪБЕЗНАЧЕЛНОЕ
(184'), ТВОЈМОУ (195), ПОЈЕТСЕ (202),
МОЈЕЕ (307'), МОЈИ (329), БЕЗЧИСЛНОЕ ТВОЈЕ
(343'); Тр. – без лигатуре: СВОЕГО (4), ТВОЕ
(5), САКОЕ (8'), ТВОЈЕ (21'), ТВОЕМОУ (25),
СВОЕ (31'), ТВОЕГО (31'), МОЈЕ (54),
ТВОЈЕ (73), са лигатуром: СВОЈЮ (11),

ТВОЈЕ (12'), ТВОЈЕГО (17), ТВОЈМОУ (40'), МОЈЕ (41), ТВОЈИ (41), ТВОЈЕГО (54), СЪВСАКОЈЕ (65'), КСЈЕ (123'), ПЕТОЈЕ (199), ОУБОЈЕТЕ (237'), ТАКОВОЈЕ (278'), ЛОУКАВОЈЕ (290), НЕКОЈЕ (291).

Група У + ЈЕ

Примјера за ову групу је изузетно мало. Наиме, вокал У углавном стоји испред сугласника или на крају ријечи. Примјера са лигатуром је више: ДАРОУЈЕ (15' Сл.), ПОКАЗОУЈЕ (17' Сл.); МИЛОУЈЕ (40 Пс.), СОУЈЕТА (42' Пс.), ВРАЖДОУЈЕ (98' Пс.), ДАРОУЈЕ (195 Пс.); ЗНАМЕНОУЈЕ (4' Тр.), ЦЕЛОУЈЕМЪ (62' Тр.), ЗАПОВЕДОУЈЕМЪ (265' Тр.); али је СОУЈЕТНО (Пс.13'), СОУЈЕТНА (Тр. 33), ДАРОУЕ (Тр. 70), ПРАЗДНОУЕМЪ (Тр. 193').

Група Ћ + ЈЕ

У овој групи претеже писање *јат* + лигатура: ДЪЕМ (Сл. 31), ИМЪЕ (Пс. 190'), НАДЪЕМЪ (Пс. 308'), ВЪРЪЕ (Пс. 314'), ПРЪВЪЕ (Тр. 67), СЪИЕТСЕ (Тр. 167), СЪДЪЕТЕ (Тр. 202). Ријетки су примјери без лигатуре, и то углавном у Псалтиру: ПРЪВЪЕ (7'), ИМЪЕ (190), ПИТЪЕ (206').

Означавање групе ЈУ

Група се обиљежава лигатуром, и у иницијалном положају и ван тог положаја, тј. ова група се означава лигатуром и иза вокала и иза сугласника.

Означавање групе ЈУ у иницијалном положају: Сл. – ЮЖЕ (2); Пс. – ЮЦЕИ (29), ЮНОСТИ (29), ЮНЬЦЪ (145'); Тр. – ЮЖЕ (15'), ЮНОСТИ (69), ЮГЪ (122').

Означавање групе ЈУ ван иницијалног положаја:

Сл. – СЪ/Ѓ/ІЕРЕЮ (2), ДАСЪВРЪШИШИЮ (2), КРАСОТОЮ (6), СИЮ (8'), ТВОЈЕЮ (11), ВЪЧНОЮ (15'), КЫЕРЕЮ (16'), ПОЛАГАЮ (17), МНОЖИЦЕЮ (17), ПОЈУЦЕ (17), ПОДОБИЮ (17'), СЪГРЪШАЮЦАГО

(17'), СЛАВОЮ (18), ТРАПЕЗОЮ (18'), ІЕРЕЮ (19), ДЪОВНОЮ (19), МНОГСОЮ (19'), СИЛОЮ (19'), ТВОЮ (22'), СИЮ (22'), СИЛОЮ (24), БЕЗМЪРНОЮ (35), ДРЪЖАВНОЮТИ (35'), ВЪЧНОЮ (37), ВОДОЮ (41), СЪСТАВЛЕНИЮ (42'), СИЮ (46'), ДРЪЖАВНОЮ (58), ПООБЫЧАЮ (63), ВОЛЕЮ (75), НЕВОЛЕЮ (75), СЪМИРАЮТЪ (85'), ПРЪДЛАГАЮ (101'); Пс. – ПОЈУЦАГО (2), НАРИЦАЮТЪ (2'), НАКАЗОУЮТЪ (3'), НАСИЛОУЮЦЕЕ (4), ДАЮЦЕ (4), ПОЮТЪ (4'), СЪМИРЕНІЮ (4'), ПРЪСПЪВАЮЩІИМЪ (5), ХОУДОЖЪСТВОУЮЦОУ (5'), БЫТІЮ (7), КНИГОЮ (7), ПОУВАЛІАЮЩІИМЪ (7'), СІЮТИ (9'), ПРОТЕЗАЮ (9'), СЛАВОСЛОВІЮ (10), ЧИСТОЮ (10), ІПРОСТІЮ (12), ВРАЖДОУЮЦЕЕ (12'), МОЮ (13), ВЪСОУЮ (13), ТВОЮ (13'), СЛАВОЮ (16), РАДОСТІЮ (26'), ВЪЗЫСКАЮЩІИМЪ (29'), СЪДЪЛАЮЩІИМЪ (31'), ВЪСКОУЮ (45), ОУПОВАЮ (46), КРЪПОСТІЮ (48'), ТОБОЮ (53), ВОЛЕЮ (55'), ВЪСПОЮ (58), СЪБАВАЮЦАГЪ (58'), ОУПОВАЮЦОУ (67), СЪСКОУЮ (73), ВОСЕЛЕНОУЮ (76), РЪКОЮ (76), ДРЪЖАВОЮ (87), ІРСЪСТИЮ (89), СЪМНОЮ (108), КРЪПКОЮ (127), ВЕЛИЧІЮ (133), КРЪПОСТІЮ (138), ПОЧІЮ (143), СМОЛОЮ (146), ВЪСЪЧИЮ (156'), СЪМРЪТІЮ (185'), СЪЗЫБАЮЩІИ (193), ЕЛІСАВЕДОЮ (197'), СЦЪЛІАЮЦЕ (208), СЪЗВЪЗДОЮ (224), ПЛЪТІЮ (228), КРЪВІЮ (236'), МЕДОДІЮ (251), ПЛЪТЪСКЮ (256), СЪСТАВЛІАЮТСЕ (288), ПОКЛОНЕНІЮ (293'), СТОБОЮ (313), ТВОЮ (329), ТВОЕЮ (333), СВОЕЮ (350); Тр. – ЗАКЛИНАЮТЕ (6'), ПРОПИНАЮЦАГО (7), ПРИЗЫВАЮЦАГО (7), МСЪРСКОУЮ (7), ПОДОБИЮ (8), ИЗБАВЛІАЮЦА (9), ПРОСЪВЪЩЕНІЮ (9), ВЪЧНОЮ (9), ТОБОЮ (10'), ВОДОУСІЮ (12), СІЮ (12), МОУДРОСТІЮ (37'), ПРАВДОЮ (39'), ТВОЈЕЮ (39'), ПРОСИИЮТЪ (46), ВЪРОЮ (46), СЪЗДАНОЮ (58'), СИЛОЮ (79), ДОБРОТОЮ (84'), ДЕСНОЮ (84'), ЧИСТОТОЮ (85), ПРАВΟΣЛАВНОЮ (85'), ДАВАЮТЪ (113'), ЧИСТОТОЮ (118),

СЪБРАЗОВУЮЩЕ (136'), **НЕПОРЪЧНОУЮ** (139), **ДОУГОУЮЩОУЮ** (139'), **НЕВЪРОЮ** (146'), **СЪСТАВЛЯЮ** (146'), **ЗНАЮ** (259').

Иницијална група *ију* је у обрађиваним књигама, углавном, обиљежена спојем

І ѠУ, посебно у *Псалтиру*: **І ѠУДЕИСКЫЕ** (50), **І ѠУСТИНЫ** (199'), **І ѠУДОВЪ** (308'), али има примјера и са **І Ѡ**, **И ѠУ** и **І ѠЮ**: **І ѠДЕИСКАГО** (44'), **ЃИ ѠУДЕЕ** (310), **І ѠЛІЕ** (254). У свим осталим случајевима се редовно пише са лигатуром **Ю** (**ВЪСЪЧИЮ** (Пс. 156'), **СЪМРЪТІЮ** (Пс. 185'), **СЪЗЫБАЮЩІИ** (Пс. 193).

Означаванье групе ЈО

Група ЈО не постоји у српској редакцији старословенског језика у словенским ријечима, већ само у лексемама несловенског поријекла (Грковић-Мејдор 1993: 33): **ІСѢСИФОВО**, **ІОСИФОВЪ**, **ІСѢЃА**, **ІСѢЃИФОВЪ**, **ІСРДАЊЪ**. Наиме, познато је да је прасловенски гласовни закон био да о иза јоте и јотованог сугласника прелази у *е* (*поље, лице*) и уопште меког сугласника. Иницијална грчка група *јо*-се обиљежава, углавном, спојем **І Ѡ** (**І ѠВОУ** Пс. 190, **І ѠАНЕ** Пс. 191), али и са књишким изговором **ЃС**, истина доста ријетко: **ЃСРДАЊСКЫЕ** (Пс. 45), **ЃСѢЊЪ** (Пс. 50) и слично.

Означаванье група ЉА, ЊА, ЉЕ, ЊЕ, ЉУ

Старословенске азбуке – глагољица и ћирилица – нису имале посебна слова за гласове *љ* и *њ*. Графијска рјешења за означавање ових група су различита у глагољском и ћирилском правопису. Наиме, по ћирилском правопису ове групе се означавају са лигатурама и словом **А**, а по глагољском – без лигатура (*ља, ња, ље, ње*: **ЛЪ**, **НЪ**, **ЛЄ**, **НЄ**; а *љу и њу* са **Ю** иза слова *л* и *н*). У глагољском правопису није постојала графијска разлика између *ља* и *ња* и **ЛЪ** и **НЪ**, као ни

између *ље* и *ње* (**ЛЄ** и **НЄ**) и *ле* и *не* (**ЛЕ** и **НЕ**). Истина, ћирилица је лигатурама ријешила овај проблем. Међутим, правопис у ћирилским књигама није досљедан јер правописна норма није била довољно чврста. Постојао је и трећи начин обиљежавања група *ља* и *ња* са **Ла** и **На**. Текстови нису показали већа колебања, осим у неколико случајева.

Сл. – **СЛАВЛЯЮ** (7), **СЪВЪКОУПИЛИЮТЬ** (28), **КОУПИЛИМИ** (94), **ПОКЛАНИЮТЬ** (28), **ВЪПОУСТЫННИХЪ** (53'), **ЗЕМЛЯЮ** (2' Сл.), **ГЛІЕ** (7'), **ГЛМІЕ** (14'), **ЗЕМЛЕЕ** (16), **ЗЕМЛЕ** (16), **ГЛІЮТЬ** (16'), **ВЪЗЛЮБЛЯЕННАГО** (19'), **ПОМИШЛЯЕНІА** (20'), **СЪСТАВЛЯЕНІЕ** (32), **СЪСТАВЛЕНИЮ** (42'), **МОЛІЕНІА** (61), **ИЗБАВЛЯЕНІЕ** (66), **ВОЛІЕ** (87), **ПОКЛОНІЕНІЕ** (5'), **ПОКЛОНІЕНІЕ** (15'), **НАНІЕМЖЕ** (68'), **ПОВЪНІЕГДА** (72), (4), **ЧЛКО ЛЮБЧЕ** (9'), **ЛЮДИ** (14'), **ГЛЮЩА** (17'), **ЧЛКО ЛЮБЧЕ/М/** (19'), **ЧЛКО ЛЮБЦЪ** (21), **ГЛЮЩА** (24'), **БЛЮДОМЪ** (25), **БЛЮДА** (26), **ЛЮДІЕ** (27'), **ВЪЗЛЮБЛЯЮТЬЕ** (28), **ВЪЗЛЮБИЛЬ** (29'), **ЛЮБИ** (33), **ЛЮДЕМЪ** (36), **ДРЪЖИТЕЛЮ** (71), **НЕДЕЛЮ** (72'), **ЧЛКО ЛЮБЦЪ** (83'), **ЧЛКО ЛЮБИВОМОУ** (84'), **ЛЮБИТЬ** (89), **ДЪЛАТЕЛЮ** (94); Пс. – **ИВІАТИСЕ** (2'), **ПОУВАЛЯЮЩІИМЪ** (7'), **ИВІАЕТ** (8'), **СЪСТЪЛІАТИ** (18'), **ЗЕМЛЯ** (48'), **ВЪОСЛЯЮТЬ** (65), **ДЪЛАТЕЛІА** (182), **МОЛІАШЕ** (194), **ИСПРАВЛЯЕНЪ** (202'), **ОУЧИТЕЛІА** (204), **ВЪСХВАЛЯЕМТЕ** (258'), **ИЗБАВЛЯЕШИ** (263), **ВЪМЪНІАТИ** (4'), **ВЫШНІАГО** (90), **КЛАНИЮЩЕИСЕ** (94'), **КЛАНИЕМТИСЕ** (161), **ПОСТАВЛЯТИ** (280'), **ЛЪПЛЯИ** (2), **ИСЦЪЛЯЕНІЕ** (3'), **ИСПРАВЛЯЕНІЕ** (3'), **СЪВЪКОУПЛЯЕНІЕ** (4'), **ОУМШЛЯЕНІА** (5'), **ОУЧИТЕЛЕНВА** (5), **БОЛІЕ** (8), **СЪОУПИЛЯЕНІЕМ** (10'), **ВЪСЕЛЯЕННЫЕ** (23), **ВОЛІЮ** (55'), **ЗЕМЛЯЮ** (74), **ВЪСЕЛЯЕНОУЮ** (76), **ХВАЛЯЕНІЕ** (134'), **РОДИТЕЛІЕ** (154), **ПРЪПРОСЛАВЛЯЕНА** (167'), **ИЗБАВЛЯЕНІЕ** (172), **СЪСТАВЛЯЕНІЕ** (201), **ИВЛЯЕНІА** (223'), **НАСТАВЛЯЕМЫ** (225'), **ЗАСТЪПЛЯЕНІЕ** (311'), **ИСПЛНІЕННИ** (2), **ВЪСАЧИЕНІИ** (4), **ПОУСТЫНІЕ** (5), **КЪНІЕМЪ** (34'),

БЕЗАКОНІЄ (54), **ВЪНІЄМЪ** (85'), **ВЪНІЄМЪ** (139'), **ПОКЛОНІЕНІЄ** (273'), **ПОКЛОНІЕНІА** (300), **ЛЮТЪШИША** (4), **ЛЮДИ** (5), **БЛЮДИСЕ** (7'), **ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЮ** (10'), **ЛЮДІЄ** (11'), **ЛЮБИТЕ** (13), **ПОСТЕЛЮ** (14'), **ЛЮДЕМЪ** (32), **ЛЮТЬ** (50'), **ИВЛЮ** (52'), **ЛЮДСКЫМЪ** (70'), **ВЪЛЮБСЪВЪ** (71'), **ЗЕМЛЮ** (99), **ВЪЗЛЮБИ** (107'), **ЛЮДІИ** (126), **ОУТЪШИТЕЛЮ** (150), **ВОЛЮ** (161), **ВЪЗЛЮБИЛА** (232'), **ЗЕМЛИ** (84'); *Тр.* – **СЪВЪКОУПАНИЕМО** (2'), **ЗЕМЛИ** (7), **ТВРДИТЕЛИИ** (20'), **ИПОСТАВЛИЮТЬ** (97), **ВЪСЕЛИЕМЛА** (128), **ПРОСЛАВЛИЕМЪ** (140), **СЪСТАВЛИЮ** (146'), **ИПОКЛАНІГО** (222'), **СЪГНИ** (226), **ЗЕМЛІЄ** (7), **ПРИЕМЛИЄТЬ** (13'), **ПОНОВЛИЕНІЄ** (15'), **РАЗДЪЛИЕНЛА** (18), **ВЪСЕЛИЕНОУЮ** (23'), **МОЛИЕИГО** (26), **ПОМЫШЛИЕНІЕМЪ** (37), **ЗЕМЛІЄ** (51), **ЗАСТОУПАЕНІЕМЪ** (83'), **СЛОЖИТЕЛИЄ** (86), **ДРЪЖИТИЕЛИЕМЪ** (93'), **ИЗЦЪЛИЕНІА** (155'), **ДІАВОЛИЄ** (231'), **ОСТАВЛИЕНІИ** (245'), **СЪБРЪМЕНИЕНЛА** (10'), **ОУЧИНИЕНІЕМЪ** (41'), **ПЛЪНИЕНЛА** (55), **ПОКЛОНІЕНІИ** (76), **ПРЪКЛОНІЕНІИ** (128'), **ВЪНІЕМОУ** (163), **ЗЕМЛЮ** (11'), (чловеко)**ЛЮБЧЕ** (12), (чловеко)**ЛЮБИВЫ** (16'), **ВЪЗЛЮБИМЪ** (23), **БЛЮСТИСЕ** (30'), **ЗЕМЛЮ** (41'), **ДРЪЖИТЪЛЮ** (47), **ЛЮБОВЛА** (64'), **ЛЮБОВЪ** (75), **ВЪЗЛЮБИШИ** (77'), **СЪБЛЮДИ** (79'), **ЛЮТЕ** (11), **ПРЪМЪНИТЕЛЮ** (133), **ЛЮБОВІЮ** (207'), **КОУПЛЮ** (293), **НА ЗЕМЛИ** (11').

Групе *ља, ња* означавају се претежно по уређеном рашком правопису и по ресавском. Писање са *ла* за *ља* регистровано је у неколико примјера (**ОУЧИТЕЛА** (Пс. 190), **ЗЕМЛА** (Пс. 193), **РЕШИТЕЛА** (Пс. 308)). Писање *на* за *ња* врло је ријетко (**ВЪШНАГО** (Пс. 31), **СЪГНАЕШИ** (Пс. 310)). И групе *ње, ље* се, углавном, биљеже са лигатуром. Примјера без лигатуре, тј. потврда по старијем рашком правопису је знатно мање (**ПРЪПОСЛАВЕНЪ** (Пс. 202), **ИЗМОЛЕНІЄ** (Пс. 318)). Група *љу* означава се уобичајено (са лигатуром): **ЧЛКО**

ЛЮБЧЕ (Сл. 9'), **ЛЮДИ** (Сл. 14'), **ВЪЗЛЮБИЛЪ** (Сл. 29'), **ЛЮБИ** (Сл. 33) и слично.

Литература

1. Белић, Александар (1936), *Учешће св. Саве и његове школе у стварању нове редакције српских ћирилских споменика*, Светосавски зборник 1, Београд (Српска краљевска академија. Посебна издања књига 114. Друштвени и историјски списи књига 47), Београд, књига 1, Расправе, 213-276.
2. Грбић, Душица (2008), *Ортографске одлике горажданског Псалтира с последовањем из 1521. године*, Горажданска штампарија 1519–1523, Београд: Народна библиотека Србије, Источно Сарајево: Филозофски факултет.
3. Грковић-Мејдор, Јасмина (1993), *Језик Псалтира из штампарије Црнојевића*, Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности.
4. Ђорђевић, Петар (1971), *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.
5. Ивић, Павле и Јерковић Вера (1981), *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Институт за јужнословенске језике.
6. Ивић, Павле и Јерковић, Вера (1982), *Палеографски опис и правопис Дечанских хрисовуља*, Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике.
7. Јерковић, Вера (1983), *Српска Александрида. Академијин рукопис* (бр. 352). *Палеографска, ортографска и језичка истраживања*, Београд.
8. Милановић, Александар (2004), *Кратка историја српског књиже-*

Ортографске одлике књига Горажданске штампарије
(обилежаване спојева: ја, је, ју, јо, ла, ња, ље, ње, љу)

- вног језика, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
9. Стојановић, Јелица (2002), *Ортографија и језик Бјелопольског четворовеанђеља (13/14. вијек)*, Подгорица: Универзитет Црне Горе.
10. Стојановић, Јелица (2011), *Путевима српског језика и ћирилице*, Никшић: Издавачки центар Матице српске Друштва чланова у Црној Гори.

**THE ORTHOGRAPHIC FEATURES OF THE BOOKS OF
GORAŽDE PRINTING- HOUSE (labeling of compounds:
ja, je, ju, jo, lja, nja, lje, nje, lju)**

Summary

This paper discusses the labeling of compounds *ja, je, jo, lja, nja, lje, nje, lju*. The analysis showed that in *Služabnik, Psaltir and Molitvenik* i.e. within Goražde printing-house books, Resava orthography, influenced by the previous Raška tradition, still prevails.

bvuletic@paleol.net